

F e l j e g y z é s

a Pénzpiaci Konzultatív Fórum részére

Tárgy: A bankrendszer likviditásának alakulása

Mit értünk likviditás alatt?

A kereskedelmi bankok hitelnyújtási tevékenységét a rendelkezésükre álló likvid pénzeszközök mennyisége korlátozza. Ha a bank hitelt nyújt az ügyfelének, és a hitel lehívásra kerül, akkor a banknak a keletkező fizetési kötelezettségek teljesítése érdekében (jegybank-)pénzre van szüksége.

Az egyedi bankok szintjén a jegybankpénz előteremtésének számos módja lehetséges: a likvid állampapír-állomány leépítése, devizakonverzió, bankközi hitel, a jegybanki betétállomány csökkentése stb. Az egyedi bankok szintjén tehát a hitelnyújtás bővíthetőségének jó mutatója a likvid eszközöknek a forintbetétekhez viszonyított aránya: amíg a mutató meghalad egy, a banküzem működéséhez minimálisan szükséges szintet, addig a bank bővítheti hitelkihelyezéseit.

A bankrendszer egészére nézve a kérdés másképp merül fel. Pótlólagos jegybankpénzt a bankrendszer egésze csak a jegybankkal szembeni műveletek segítségével teremthet. Tegyük fel, hogy egy adott kereskedelmi bank nem jegybankkal szembeni művelettel, hanem pl. állampapír-értékesítéssel kívánja jegybankpénz-állományát bővíteni. A tranzakció után jegybanki számlaállománya megnő. Ugyanakkor egy másik bank jegybankpénz-állománya viszont lecsökken. Ha bank volt a vásárló, akkor „közvetlenül” történik az átutalás. Ha pedig a bankrendszeren kívüli ügyfél volt a vevő, akkor annak bankszámláját terhelik meg a vételárral, és a számlavezető bank ezt jegybankpénzben utalja át az állampapírt értékesítő bankhoz. A bankrendszer teljes jegybankpénz-állománya tehát nem változott, csak átrendeződött a bankok között. Ugyanez a helyzet minden, nem a jegybankkal szembeni tranzakció esetén.¹

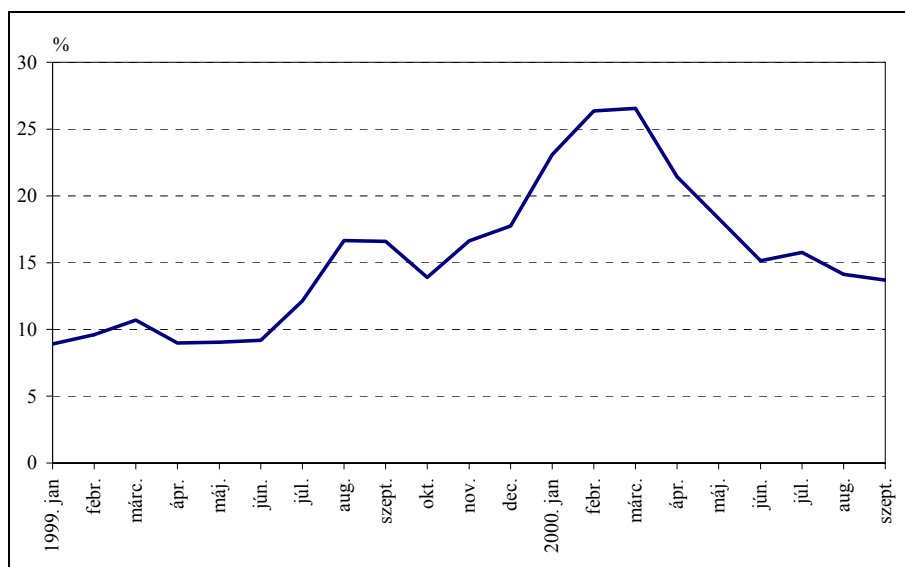
¹ Hasonló, bár némileg bonyolultabb az az eset, ha a kereskedelmi bank nem újítja meg lejáró értékpapír-állományát. Ebben az esetben a jegybankpénz-állomány a bankrendszeren kívülről, a KESZ-ről bővül. Feltételezhető azonban, hogy középtávon az ÁKK kibocsátási igénye kívülről meghatározott, azaz függetlenül a hozamoktól előbb-utóbb kibocsátja az általa eltervezett mennyiséget. A lejáró állampapír-állomány nem-megújításával keletkező jegybankpénz aggregált szinten tehát megsemmisül azáltal, hogy az ÁKK más szereplőknek értékesíti az állampapírokat. A művelet tehát ebben az esetben is csak átrendezte a jegybankpénz-állományt, összértékét viszont nem változtatta meg.

A jelenlegi jegybanki eszköztár mellett a kérdés tehát úgy merül fel, hogy amennyiben az árfolyam nem tartózkodik a sáv szélén, akkor jegybankpénz-teremtésre csak a jegybanki betétállomány leépítésével kerülhet sor. A bankrendszer egészének pótlólagos hiteltermelési képességét (azaz „likviditását”) *ceteris paribus* tehát a jegybanki betétállomány nagyságrendje mutatja meg.

A jegybankpénzben mért pótlólagos likviditás alakulása 2000-ben

Amennyiben feltételezzük, hogy a bankok jegybanknál vezetett elszámolási (tartalékolási) számlájának egyenlege éppen elegendő a már meglévő betét- (hitel-) állományból fakadó fizetési kötelezettségek teljesítésére, akkor az újabb hitelek nyújtásához a bankrendszernek további jegybankpénzre van szüksége. A pótlólagos jegybankpénz a betétállomány leépítésén keresztül áramolhat a bankrendszerbe.

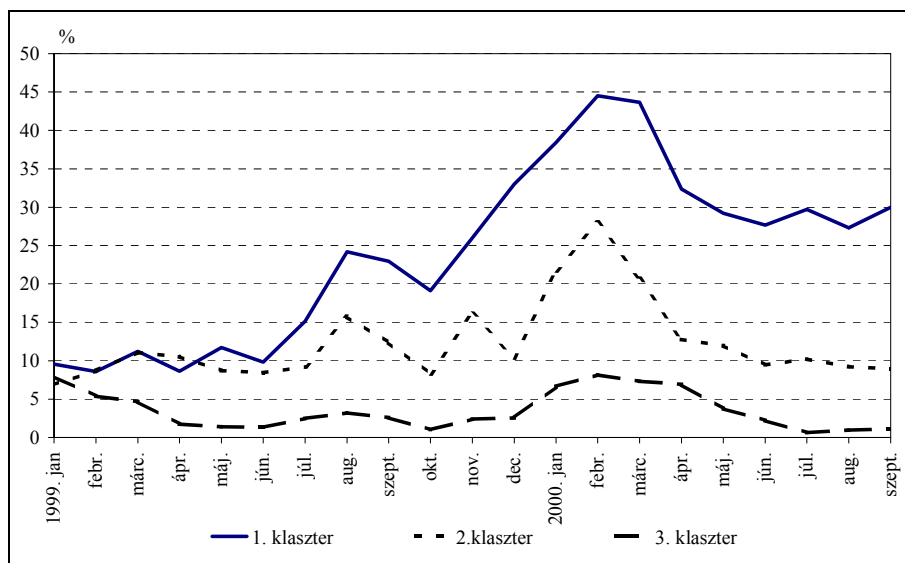
1. ábra: A bankok MNB-betétállománya a bankrendszernél elhelyezett forintbetét-állomány arányában

2000 szeptemberében a bankrendszer egészét ^{tekintve} a jegybanknál elhelyezett betétállomány megközelítette a bankoknál elhelyezett forintbetét-állomány 15 százalékát. Bár az MNB-kötvény bevezetésével a jegybanki betétállomány számottevően visszaesett, ez a szint az elmúlt másfél-két év átlagában nézve nem tekinthető különösebben alacsonynak. A jegybanki betétállomány nagyságrendje tehát lehetővé teszi a hitelezési tevékenység bővítését: aggregált szinten tehát nem beszélhetünk likviditás-hiányról.

Az aggregált elemzés hiányossága, hogy nem világít rá a likviditás bankrendszeren belüli megoszlására. A likviditás megoszlása szempontjából ezért az eredeti 17 elemű mintát 3 (alacsony, közepes, illetve magas likviditású) klaszterre bontottuk.

2. ábra: Az MNB betét/forintbetét arány klaszterenként

A klaszterelemzés eredménye rávilágít a bankrendszer likviditásában tapasztalható szűk keresztmetszetekre. A három csoport szignifikánsan különböznek bizonyult. Az első, öt bankból álló csoport átlagosan forintbetét-állománya 30 százalékának megfelelő jegybanki betéttel rendelkezik. A második, négyelemű csoportnál ugyanez a mutató 10 százalék körül alakul. Végül a harmadik csoport, amely nyolc pénzügyintézetből áll, mindössze elenyésző mértékű jegybanki betétállománnyal rendelkezik.

A pótlólagos likviditás tehát meglehetősen egyenetlenül oszlik meg a bankrendszeren belül, ráadásul amint azt a 2. ábra is mutatja, a különbségek az elmúlt másfél év folyamán számottevően megnöttek. Míg a bankok egy része továbbra is nagymértékű „fölös” likviditással bír, addig más bankok már kihasználták a jegybanki betétállomány leépítésének lehetőségét, és likviditáskorlátokkal szembesülhetnek.

Természetesen – legalábbis elviekben – megvan rá a lehetőség, hogy a fölös likviditás bankközi hitelek formájában gazdát cseréljen, és átvándoroljon a likviditásszűkében levő bankokhoz. Ezt ugyanakkor valószínűleg nagymértékben korlátozzák a bankközi piac működését korlátozó tényezők: a fölös likviditás koncentrálódása négy-öt banknál, a szigorú limitrendszer, a repóműveletek szabályozásából fakadó bizonytalanság stb. Mindezen problémák korábban is előkerültek már a PKF keretén belül, többek között a napi likviditás-menedzsment témakörével kapcsolatban.

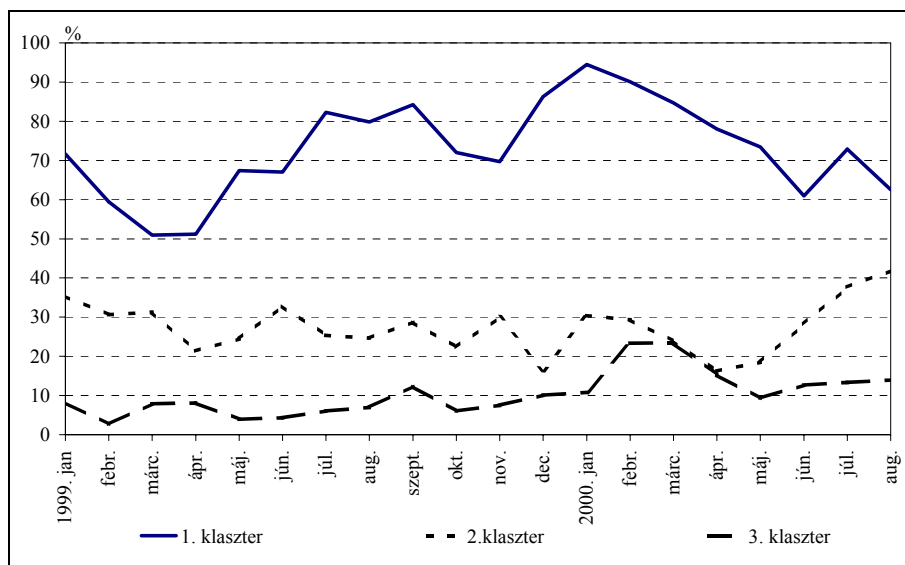
A likviditás és a profitabilitás összefüggése nem egyértelmű. Ugyan a magas likviditású csoport átlagosan némileg magasabb sajáttőke-arányos megtérülést mutat, mint az alacsony likviditású csoport, a profitabilitás csoportokon belüli szóródása igen nagy, azaz a magas likviditású csoporton belül is vannak kevésbé nyereséges bankok, és alacsony likviditás mellett is egyes pénzügyintézetek kiemelkedő nyereségességet mutatnak.

A tágabb értelemben vett likviditás alakulása

Megvizsgáltuk az egyedi bankok szintjén értelmezett likviditásnak egy tágabb mutatóját is. Ha nem a bankrendszer, hanem csak az egyedi bankok pótlólagos hiteltermelő-képességét akarjuk vizsgálni, akkor a jegybanki betétállomány mellett az

egyéb likvid eszközök (állampapírok, MNB-kötvény, bankközi állomány) leépítésének lehetőségét is érdemes figyelembe venni.

3. ábra: A tágabb értelemben vett likviditás alakulása klaszterenként

A 3. ábrán a könnyen likviddé tehető eszközök (nem konszolidációs államkötvény, kincstárjegy, MNB-kötvény, nettó bankközi pozíció, MNB-betét) és a forint betétállomány arányát ábrázoltuk. A három klaszter ugyanaz, mint a 2. ábra esetében. Az ábrából kitűnik, hogy a tágabb értelemben vett likviditás alakulása mind historikusan, mind pedig a közelmúltban a jegybankpénzben mért likviditáshoz hasonlóan alakult. Azok a bankok, amelyek alacsony jegybanki betétállománnyal rendelkeznek, a többi likvid eszközben mérve is alacsony állományt mondhatnak magukénak, míg a nagymértékű kéthetes betétállománnyal dolgozó bankok a többi likvid eszközben is bővelkednek.

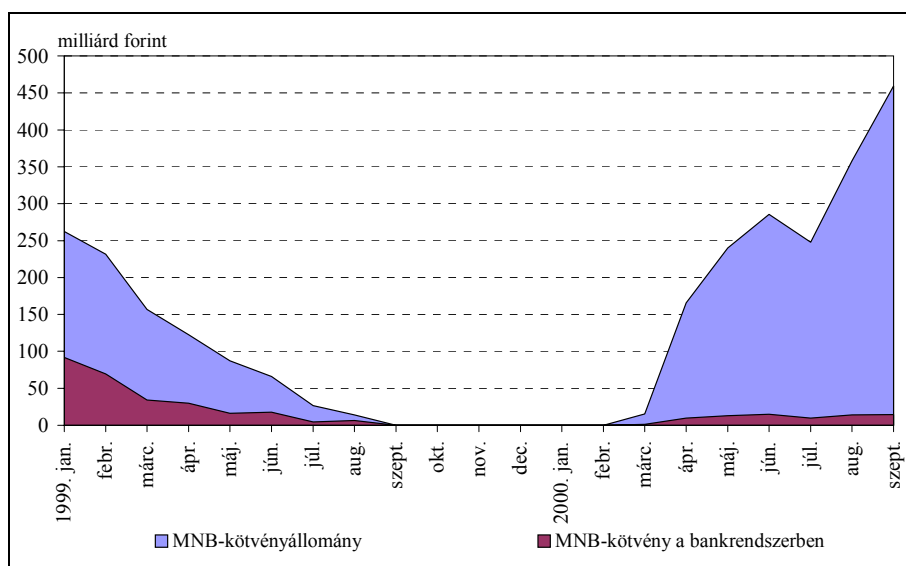
A likviditás megszerzésének egyéb lehetőségei

Dinamikusan szemlélve a kérdést, a likviditáshiányos bankok számára kézenfekvő lehetőség a betétgyűjtési tevékenység fokozása, magasabb betéti kamatok nyújtása mind a vállalati, mind pedig a lakossági ügyfélkörben. A magasabb betéti kamatokkal a bankrendszer többi résztvevőjénél meglévő likviditást csatornázzhatják át saját maguk számára, azaz aggregált szinten nem nő a hiteltermelési képesség. Ezt a lehetőséget némileg korlátozza az, hogy a betétgyűjtési tevékenységet nem kizárólag a kamat, hanem egyéb, nehezebben és költségesebben megváltoztatható tényező is befolyásolja (lakossági fiókhálózat stb.)

Ugyanakkor az elmúlt néhány hónap tapasztalatai azt mutatják, hogy a bankrendszeren kívüli megtakarítók részéről – elsősorban a befektetési alapokon keresztül – számottevő kereslet mutatkozik a rövid futamidejű befektetési lehetőségek iránt. A 2000 tavasza óta felépült MNB-kötvényállomány túlnyomó része a bankrendszeren kívüli szereplőknél, főként banki tulajdonú brókercégek által kezelt befektetési alapoknál talált gazdára. A bankoknak lehetősége lenne arra, hogy ebben a piaci szegmensben az MNB-kötvénnyel versengő instrumentumokat (rövid futamidejű betéteket, illetve értékpapírokat) nyújtsanak a befektetési alapoknak, majd az így befolyó likviditást MNB-betétben helyezték el. Ha a megtakarítások nem közvetlenül, hanem a bankrendszeren keresztül jutnának el az MNB-hez, az a bankok likvid,

könnyen jegybankpénzzé tehető eszközállományának növekedésével járna úgy, hogy a mérleg másik oldalán az – esetlegesen saját tulajdonú bróker cég által kezelt – befektetési alapok stabil forrást biztosítanak.

4. ábra: Az MNB-kötvényállomány alakulása

Budapest, 2000. november 20.